

χωριῶν τῆς Δέρκων. Εἶχε 550 οἰκογενείας μὲ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐνωρίτατα δὲ ἀπέκτησεν, ἀπὸ τὸ 1782, λίθινον σχολεῖον, τὸ δὲ 1878 ἐκτίσθη, φαίνεται, τὸ δεύτερον μεγάλη καὶ λαμπρὰ λιθίνη οἰκοδομή. Εἰς αὐτὴν ἐστεγάζετο ἡ ἑλληνοδημοτικὴ σχολή του μὲ 160 ἄρρενα ὑπὸ δύο διδασκάλους καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον του μὲ 60 κορίτσια ὑπὸ μίαν διδασκάλισσαν. Εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τῶν ἁρρένων ἐδιδάσκετο καὶ ἡ γαλλικὴ.

Ὁ Καλέμης τὸ 1884 διεπίστωσεν ὅτι τὸ χωρίον εἰσέπραττε τριπλάσια τῶν ἐξόδων του, ἀπὸ ἐνοίκια κτημάτων τοῦ δήμου προσερχόμενα. Ἦτο ὁ πρῶτος τόσον πλούσιος δῆμος τῆς Δέρκων, μὲ ἐτήσιον προϋπολογισμὸν τῶν σχολείων λ. Τ. 130.

Ἰδρυτὴς τοῦ σχολείου του ἦτο ὁ ἀπὸ Ἀγχιάλου γενόμενος μητροπολίτης Δέρκων Ἀνανίας (1773—1791) «ὀλίγον πρὸ τοῦ 1780», ὅπως γράφει ὁ Ξ Σιδερίδης¹⁾, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν Χρονικῶν τῆς Πατρ. Ἀκαδημίας, σ. 222 τοῦ Μ. Γεδεῶν, ἐνῶ ἡ ὑπέρθυρος τῆς σχολῆς χρονολογία, 1782, στηρίζεται εἰς τὸ Ἐορτολόγιον, σ. 238 τοῦ ἴδιου τοῦ ἀναδιφητοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, ἀντεγράφηται ἐκ αὐτῆς καὶ ἀπὸ τὸν Τρ. Εὐαγγελίδην (αὐτ. σ. 45).

Ὁ Μ. Γεδεῶν ἀναφέρει διδάσκαλον τῆς σχολῆς Πύργου τὸν Δημήτριον Νταβετλήν, πατέρα τοῦ τότε δικτάτορος καὶ εἰς οἱκ. πατριάρχου Τραπεζοῦ τοῦ IV, διδάξαντα 1833—1842, μετὰ πολλήν πρωτοτυπίαν: ὁ διδάσκαλος ἔρριπτεν ἐν κινήτῳ γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου πρὸς τὴν ὁροφὴν, ὅπως παίζουσιν τὰ παιδιὰ ρίπτοντα νόμισμα εἰς ὕψος ἐπιφωνοῦντα «κορώνα ἢ γράμματα», καὶ ὁ μαθητὴς, ποὺ θὰ διεκοινε πρῶτος τὸ γράμμα, ἐλάμβανεν ἐν λουκούμῳ ὡς βραβεῖον! Τὸ 1909—11 ἐδίδαξεν ὁ Μ. Σαφραντῆς.

Ἡ κωμόπολις ἀπετέλει δῆμον καὶ ἦτο ἔδρα τοῦ μουδέρη, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπήγοντο αἱ κοινότητες τῶν πέριξ χωριῶν, τῶν ὁποίων οἱ μουκτάρηδες συνερχόμενοι κατὰ Δευτέραν εἰς αὐτό, συνεσκέποντο διὰ τὰ κοινωτικά των. Ἀπὸ τοῦ 1882 ὁ Πύργος εἶχε «Φιλόμουσον Ἀδελφότητα» ἰδρυθεῖσαν ἀπὸ τοὺς νέους τῆς κωμοπόλεως, μὲ σκοπὸν νὰ συνδράμῃ τὰ ἐκ παιδευτήριά του. Τὸ 1918 ἡ δημογεροντία του κατέγραψεν 992 σπίτια μὲ 5.000 πληθυσμόν.

Οἱ κάτοικοί του, πτηνοτρόφοι καὶ ἀγρόται, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι ἰδιοκτῆται, ἐργάζεται καὶ πωλεῖται συγχρόνως τῶν προϊόντων τῶν ἐκτεταμένων κήπων των, διετήρουν τὰ ὠραῖα ἔθιμά των. Κατὰ τὴν τριήμερον πανήγυριν τῆς 15 Αὐγ., μετὰ τὴν λειτουργίαν, μετέβαινον εἰς τὸ πλησίον ἁγίασμα, ὅπου

1) Ξ. Σιδερ. Μητροπ. Δέρκων, Κλει, 1932, σ. 19.

κάποιος ἐξ αὐτῶν προσῆγε μέγαλον ἄριον ὁ ἴδιος ὑπεχρεοῦτο νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ποσότητα λαδιοῦ εἰς πρώτην προσφορὰν, πού πολ- λάκις ἔφθανε τὰς 150 ὀκ., ἐπειδὴ οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν κατοίκων ὁλοπνὲς ἐπλειοδότην. Τὸ ἔθιμον ἐτηρεῖτο καὶ εἰς τὸ μικρὸν Ἀρναούτικοι τῆς Δέρ- κων. Ἐπειτα ἐμοιράζοντο εἰς τὸν λαὸν τὰ κόλλυβα καὶ ψητὸν βωδινόν, ἀπὸ τὰ σφαχτά, πού προσεφέροντο, ὡς ἱλαστήριος θυσία (κουρμπάνι).

Ποιητικωτάτη ἐπίσης ἦτο ἡ τελετὴ τοῦ γάμου. Μετὰ τὴν στέψη, ὁμιλος γυναικῶν ἔφερε τοὺς νεονύμφους γύρω ἀπὸ τὸ «τρισκελί», ἐνῶ ἐτραγουδοῦσε:

Καλῶς ὥρισε, περδικίτσα, μεσ' σ' αὐτὴν τὴν γειτονίτσα.

Ἐλα ὁδὸ πουλιά νὰ βγάλης, ἔλα ὁδὸ νὰ ξεπουλιάσης.

Ἀστραπὲς βροντᾶς ν' ἀκούσης, τὰ πουλιά σὺ μὴ τ' ἀφήσης.

Νᾶναι ἡ νύφη τριγονάκι κι' ὁ γαμβρὸς περιστεράκι.

Νᾶναι καὶ τὰ συμπεθέρια περιβόλια μὲ τὰ δένδρα¹⁾.

Αἱ πιέσεις καὶ ὁ τρόμος ἠνάγκασαν τοὺς Πασάους ἢ Μπουραζλήδες, συμποσομένους τότε εἰς 1650, ὅπως καὶ τοῦ Καλῆ καὶ τοῦ Ἰμβροχωριοῦ, νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ σπίτια των ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ μετὰ περιπλάνησιν καθ' ὅλον τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Νικαίας, κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἢδη εἶναι ἐγκατεστημένοι Βα καὶ εἰς 17 μ. ἀπὸ τῆς Αἰδηψοῦ ἀπόστασιν, παρὰ τοὺς Ὄρεον, πρὸς τὴν Ἰσπαιάν, συνοικί- σαντες τὸν Νέον Πύργον. Ἐπίσης Πασάοι κατέφυγον εἰς τὰ Νέα Σφα- γεῖα, τὸν συνοικισμὸν Περιστέρι καὶ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ζοῦν ὡς ἀγρόται καὶ περιβολάρηδες.

Σαφράς

36.—Σαφράς, τουρκ. Ζάφρα· ἄλλοτε μέγαλον χωρίον, κείμενον ^{Ἀθῆναι} Β τῶν Γαλαταρίων καὶ τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, μεσόγειον, ἐπὶ λόφον, ὑπὲρ ^{Τελεον} τὴν λαγκάδα τοῦ ἁγίου Μάμα. ^{Γιαννι:}

Ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει τὸ ὄνομά του, (ΚΠ. τ. Α' σ. 320)· ὁ Πασπά- ^{Θρακικὴ Ἀθ.} της ὡς εὐάερον καὶ τερπνὸν τὸ ταῦτίζει πρὸς τὸ Βυζαντινὸν Ζεφύριον. Ὁ ^{τ. 17. 1940} κ. Γεδεών, ἐπισκεφθεὶς πολλάκις τὴν περιοχὴν, 1870, 1892, 1901 καὶ ^{σ. 147-149} 1922, ἀφιερώνει εἰς αὐτὸ εἰδήσεις πολυτίμους. ⁽⁴²⁻⁴⁴⁾

Τὸ θέρετρον αὐτὸ βυζαντινῶν καὶ Φαναριωτῶν ἀρχόντων, ἐδέχετο πάντοτε Φαναριώτας²⁾ παρ'αθροιστάς, μέχρι τοῦ 1871, ὅποτε ὁ αἰμοσι- δηροδρομος ἤλλαξε καὶ τοὺς ἐμπορικὺς δρόμους καὶ τὰς μονίμους, ὅπως καὶ τὰς ἐξοχικὰς διαμονὰς πολλῶν θρακικῶν χωρίων.

1) Δ. Καλέμης, Ἡμ. Ἀν/λῆς, 1886, σ. 135.

2) Ἡ συγκοινωνία τοῦ Σαφρά μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν παλαιότερα ἐγίνετο

Ἀπὸ σημείωμα εἰς σελίδα ἐκκλησιαστικοῦ βιβλίου τοῦ Σαφρά, ἀντὶ ἄλλου κώδικος, πληροφοροῦμεθα τοὺς ἱερεῖς τοῦ τοῦ 1731, 1751, 1757 καὶ 1760, ὅλους Καλαβρυτινοὺς. Αὐτοὶ «ἐμπατοικίαζον» τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἔναντι ὠρισμένου ποσοῦ, ὀρίζοντες καὶ στοιχητόν, ἀντὶ μικροτέρου ποσοῦ. Εἶχε ναὸν πρὸ τοῦ 1730, ἐγκαινιασθέντα τὸ 1776, τὸν ὁποῖον ἀνεκαίνισε μὲ δαπάνην τῶν ἐγγχωρίων καὶ συνδρομὰς πολλῶν χριστιανῶν ὁ μὴτης Δέρκων Νικηφόρος. 27 Μαρτίου 1832· εἶχε δὲ ἡ κομόπολις δύο ἱερεῖς ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνος, ὡς καὶ ἀγίασμα τῆς ἁγ. Παρασκευῆς.

Τὸ 1877 ἡ κοινότης ἐξέδωκε «ἀντικαταστατικὸν» νόμισμα ἢ χαρτίνους «παράδες τῆς ἐκκλησίας»· μετὰ ἐπταετίαν εἶχεν 60 οἰκογενεῖας ἐλλήνων ὀρθοδόξων, καταγινομένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀμπελουργίαν.

Ὁ Σαφράς εἶχε σχολεῖον ἀρκετὰ μεγάλον, μὲ 40 μαθητὰς ὑπὸ διδάσκαλον Μεγαλοσχολίτην, διατελοῦντα καὶ ψάλτην. Τὸ ποσὸν ὅμως τῆς ἀμοιβῆς του, πὺν ἀναφέρει ὁ Καλέμης, λ. Τ. 65, εἶναι τόσφ ὑπερβολικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε ὑποπτεροῦμεθα, ὅτι ὁ Σαφράς, ὅπως εἶχεν ἤδη ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος δύο ἱερεῖς, θὰ εἶχε πρὸ τοῦ 1824 καὶ δύο διδασκάλους. ἓνα μεγαλοσχολίτην πρὸς 3 1/2 λ. Τ. μηνιαίως (12 ε. η(αω:) καὶ ἄλλον, τὸν καὶ ψάλτην τοῦ ναοῦ, πρὸς 1 λίραν καὶ 90 γράσια (ἑτησίως 23 λ. Τ.) Συμφωνεῖ δὲ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Τ. Βλαγγεῆδου (αὐτ. σ. 45), ὅτι ὁ Καλφῆς καὶ ὁ Σαφράς εἶχον διδασκαλον πρὸς 3 λ. Τ.,

περὶ ἣ μὲ ἀμάξια, βοδιάμαξα ἢ τὰ νῆπως ταχύτερα «μουατζήρ ἀρσμπᾶ», συρόμενα μὲ ἄλογα. Διηγοῦνται λοιπὸν ὅτι τὴν παρμονὴν τῆς 28 Ἰουλίου 1826 ὁ ἐκεῖ παρθερίζων Φαναριώτης τσελεμπὴ Ζαφεῖρκος Κερεστεϊζῆς καὶ ἡ γυναῖκα του κοκώνα Καλλίτσα, τὸ γένος Κάλφουλου, ἐγκυμονοῦσα, ἀπεσάσισαν νὰ σταβοῦν εἰς τὸ Φανάρι, διὰ κάποιον λόγον σοβαρόν. Κατεκλίθησαν ἐνωρίς, διὰ νὰ ξεκιήσουν τὰ χαράματα. Πρῶτος ἐξύπνησεν ὁ τσελεμπὴ Ζαφεῖρκος καὶ ἰδὼν ἔξω νὰ φέγγῃ, ἐξύπνησεν ἑντρομος τὴν γυναῖκα του «σήκω κι' ἀργήσαμε, τῇ· λέγει· μᾶς πῆρε ἡ μέρα καὶ δὲν θὰ προλάβουμε τὸ βράδυ εἰς πόρτες ἀνοικτές», ἐννοῶν τὴν καστρόπορτα, ἡ ὁποία ἦνοιγε κι' ἐκλείε μὲ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Γρήγορα καὶ βιαστικά ἐξεῦξαν τὸ ἀμάξι, ἔστρωσαν μέσα του σιλτέδες καὶ χρᾶμα, ἔστρεψαν τὴν τέντα κι' ἐξεκίνησαν, μασιγώνοντες τὰ ἄλογα. Σὲν ἔφθασαν ὅμως ἐμπρὸς εἰς τὰ κάστρα, νέα τοὺς ἐπερίμενε κατὰπληξίς: οἱ πόρτες τοῦ Ἐδερνέκαπὺ ἦσαν κλειστὲς ἀκόμη! τοὺς εἶχε γελᾶσει τὸ φεγγάρι! Κι' ὁ τσελεμπὴ Ζαφεῖρκος, χωρὶς νὰ ὁμολογήσῃ τὸ πάθημά του στὴν κοκώνα Καλλίτσα, γὰ νὰ μὴν τὴν τρομάξῃ, τὴν ἔκρυπεν εἰς τὸ βάθος τοῦ μακροῦ ἀμαξιοῦ, κάτω ἀπὸ τὸν σιλτέ καὶ τὰ μωξήλαρια, διὰ τὸν φόβον τῶν Γενιτσάρων. Ἡ Καλλίτσα ἀπεκοιμήθη· κι' ἐξύπνησεν, ὅταν εἶχαν περάσει τὴν καστρόπορτα. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ σουλτάν Μαχμούτ ὁ Β' εἶχεν ἐξολοθρευθεῖ τοὺς τελευταίους Γενιτσάρους... Ἐκτοτε οἱ καστρόπορτες ἔμεναν ἀνοικτές.

δάρα, δίσκον κτλ. Καὶ τὰ δύο εἶχον φήμην «καλονοικοκυρεμένων» χωριῶν, μὲ καλὴν ἐκπαίδευσιν. Κατὰ τὸ 1877 εἰσέπραττον 200 λίρες χρυσῆς τουρκικῆς ἀπὸ τὰ κτήματά των ἐτησίως· περιέργως ὁμοῦς ὁ Σαφράς, ἂν καὶ εὖπορος, εἶχε παύσει πλέον νὰ συντηρῇ σχολεῖον ¹⁾.

Κάτω ἀπὸ τὸν λόφον τοῦ Σαφρά καὶ βορείως του εὗρίσκετο ὁ ἄλβα νικὸς συνοικισμὸς Ἀλιμπέρδος. Εἰς τὴν ἔναντι δὲ κλιτὺν τῆς μεγάλης θρησκτικῆς κοιλάδος ἦτο ὁ Βιράν—Μπόσνας, τοποθεσία ἐπὶ ὄροπεδίου ἐπίσης, ἐρημότοπος, ὅπου ὁμοῦς κατὰ Σεπτέμβριον «ἔπεφταν» ἄφθονα τὰ ὄρυγμά. Τὰ βράδια, ὅταν τὸ ὄροπέδιον τοῦ Σαφρά πλημμυρισμένον φῶς καὶ ἱμερον, γελόν, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ ποιητής, ξάνοιγε τὴν ἀλησμόνητη θέα του, δίπλα του, κάτω στὰ βάθη τῆς κοιλάδος, ἤρχιζε νὰ βασιλεύῃ τὸ σκοτάδι, βαθεία, σὰν μαῦρο βάραθρον, ὁ Ἀλιμπέρδος, χωμένος μες τὰ σύννεφα, ἔχανετο ἤδη εἶνε τσιφλίκι, ὑπαγόμενον εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τοῦ Μπακίρκοϊ, ὅπως καὶ τὰ ἐπίσης τσιφλίκια ἢ ἐπαύλεις Ἁγίου Μάμας, Ἰντζιρλή, Νακάς, Σιαοὺς πασά, Φλώρια καὶ ἄλλα.

Τὸ 1915 ὁ Σαφράς εἶχε ὀλιγαρκέας, ἐκδιωχθέντας, λόγῳ τοῦ μεγάλου πολέμου, μεταξὺ Ἰαννουαρίου καὶ Αὐγούστου καὶ σκορπισθέντας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μετρώων καὶ ἄλλων. Τὸ 1918—19 ἐπέστρεψαν εἰς τὸ χωρίον των, ἐγκαταρισθέντες ἐν νῦν κατὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Βουλγαρίας πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Ἑλλάδος. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δ. ἑσπέρην παρὰ τὸ Δεδε ἀγίας.

Τάραφα.

37.—Τάραφα, ²⁾ ἢ, τούρκ. Τάρφας· μικρὸν χωρίον γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων ἐντὸς δάσους, δυτικὰ καὶ εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς λίμνης Δέρκων, παλαιότερα ἀπετέλει τουρκικὸν τσιφλίκι, κείμενον βορείως τοῦ Λαζάρκοϊ, παρὰ τὸ Β. ἄκρον τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Μετρώων.

Τὸ 1884 εἶχεν 140 οἰκογενεῖας βουλγαροφώνων. Ὁ ναὸς του, ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἁγ. Γεώργιον, ἐκτίσθη τὸ 1835. Τὸ σχολεῖον του ἦτο μικρόν· εἰς αὐτὸ συνωθοῦντο 65 μαθηταὶ διδασκόμενοι τὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν ψάλτην, ἀντὶ 35 λ. Τ. ἐτησίως, ποσὸν προερχόμενον ἀπὸ τὸ κοινοτικὸν πανδοχεῖον καὶ συμπληρούμενον ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον.

Τὸ χ. εἶχεν ἀγίασμα ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἅγιον Γιάννην καὶ ἄλλο εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὁπότε καὶ ἐπανηγύριζε. Μετὰ τὸν ἀγιασμόν οἱ ἑορτασταὶ ἔτρωγον διασκεδάζοντες εἰς τὸ ὑπαιθρον ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς

1) Γεδεών, Ἀποσημ. Χρονογρ. 1932, σ. 294.

2) Ὁμώνυμον χ. τῆς Λοκρίδος Φαρύγαι, παλαιότερα Τάρφη, παρὰ Σιράβ. Σκάρφη.

χωριῶν τῆς Δέρκων. Εἶχε 550 οἰκογενείας μὲ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐνωρίτατα δὲ ἀπέκτησεν, ἀπὸ τὸ 1782, λίθινον σχολεῖον, τὸ δὲ 1878 ἐκτίσθη, φαίνεται, τὸ δεύτερον μεγάλη καὶ λαμπρὰ λιθίνη οἰκοδομή. Εἰς αὐτὴν ἐστεγάζετο ἡ ἑλληνοδημοτικὴ σχολὴ τοῦ μὲ 160 ἄρρενα ὑπὸ δύο διδασκάλους καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦ μὲ 60 κορίτσια ὑπὸ μίαν διδασκάλισσαν. Εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τῶν ἄρρένων ἐδιδάσσετο καὶ ἡ γαλλικὴ.

Ὁ Καλέμης τὸ 1884 διεπίστωσεν ὅτι τὸ χωρίον εἰσέπραττε τριπλάσια τῶν ἐξόδων τοῦ, ἀπὸ ἐνοικία κτημάτων τοῦ δήμου προερχόμενα. Ἦτο ὁ πρῶτος τόσον πλούσιος δῆμος τῆς Δέρκων, μὲ ἐτήσιον προϋπολογισμὸν τῶν σχολείων λ. Τ. 130.

Ἰδρυτὴς τοῦ σχολείου τοῦ ἦτο ὁ ἀπὸ Ἀγγιάλου γενόμενος μητροπολίτης Δέρκων Ἀνανίας (1773—1791) «ὀλίγον πρὸ τοῦ 1780», ὅπως γράφει ὁ Ξ Σιδερίδης¹⁾, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν Χρονικῶν τῆς Πατρ. Ἀκαδημίας, σ. 222 τοῦ Μ. Γεδεών, ἐνῶ ἡ ὑπέροχτος τῆς σχολῆς χρονολογία, 1782, στηρίζεται εἰς τὸ Ἑορτολόγιον, σ. 238, τοῦ ἰδιοῦ σοφοῦ ἀναδιφητοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, ἀντεγράφη δὲ ἔξ αὐτῆς καὶ ἀπὸ τὸν Τρ. Εὐαγγελίδην (αὐτ. σ. 45).

Ὁ Μ. Γεδεών ἀναφέρει διδασκάλον τῆς σχολῆς Πύργου τὸν Δημήτριον Νταβερίην, πατέρα τοῦ τότε δικτατοῦς καὶ εἰς οἰκ. κατισχύου Ἰωάννη τοῦ Γ', διδασκάντα 1833—1842, μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν: ὁ διδασκαλὸς ἔρριπτεν ἐν κινητὸν γράμμα τοῦ ἀλφαριθμοῦ πρὸς τὴν ὁροφὴν, ὅπως παίζουν τὰ παιδιὰ ρίπτοντα νόμισμα εἰς ὕψος ἐπιφωνοῦντα «κορώνα ἢ γράμματα», καὶ ὁ μαθητὴς, ποὺ θὰ διέκοιτε πρῶτος τὸ γράμμα, ἐλάμβανεν ἐν λουκούμῳ ὡς βραβεῖον! Τὸ 1909—11 ἐδίδαξεν ὁ Μ. Σαραντῆς.

Ἡ κωμόπολις ἀπετέλει δῆμον καὶ ἦτο ἔδρα τοῦ μουδέρη, εἰς τὸν ὅποιον ὑπῆγοντο αἱ κοινότητες τῶν πέριξ χωρίων, τῶν ὁποίων οἱ μουκτάρηδες συνερχόμενοι κατὰ Δευτέραν εἰς αὐτό, συνεσκέπτοντο διὰ τὰ κοινοτικά των. Ἀπὸ τοῦ 1882 ὁ Πύργος εἶχε «Φιλόμουσον Ἀδελφότητα» ἰδρυθεῖσαν ἀπὸ τοὺς νέους τῆς κωμοπόλεως, μὲ σκοπὸν νὰ συνδράμῃ τὰ ἐκπαιδευτήριά του. Τὸ 1918 ἡ δημογεροντία του κατέγραψεν 992 σπίτια μὲ 5.000 πληθυσμόν.

Οἱ κάτοικοί του, πτηνοτρόφοι καὶ ἀγρόται, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι ἰδιοκτῆται, ἐργάζεται καὶ πωλεῖται συγχρόνως τῶν προϊόντων τῶν ἐκτεταμένων κήπων των, διετήρουν τὰ ὠραία ἔθιμά των. Κατὰ τὴν τριήμερον πανήγυριν τῆς 15 Αὐγ., μετὰ τὴν λειτουργίαν, μετέβαινον εἰς τὸ πλησίον ἀγίασμα, ὅπου

1) Ξ. Σιδερ. Μητροπ. Δέρκων, Κ]λει, 1982, σ. 19.

κάποιοις ἐξ αὐτῶν προσήγε· μέγαλον ἄριον ὁ ἴδιος ὑπεχρεοῦτο νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ποσότητα λαδιοῦ εἰς πρώτην προσφορὰν, ποὺ πολ-
λάκις ἔφθανε τὰς 150 ὀκ., ἐπειδὴ οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν κατοίκων ὅλον ἐν
ἐπλειοδότην. Τὸ ἔθιμον ἐτηρεῖτο καὶ εἰς τὸ μικρὸν Ἀρναούτικαί τῆς Δέ-
ρων. Ἐπειτα ἐμοιράζοντο εἰς τὸν λαὸν τὰ κόλλυβα καὶ ψητὸν βωδινόν,
ἀπὸ τὰ σφαχτά, ποὺ προσεφέροντο, ὡς ἱλαστήριος θυσία (κουρμπάνι).

Ποιητικωτάτη ἐπίσης ἦτο ἡ τελετὴ τοῦ γάμου. Μετὰ τὴν στέψιν,
ὅμιλος γυναικῶν ἔφερε τοὺς νεονύμφους γύρω ἀπὸ τὸ «τρισκέλι», ἐνῷ
ἐτραγουδοῦσε:

Καλῶς ὄρισε, περδικίτσα, μεσ' σ' αὐτὴν τὴν γειτονίτσα.
Ἔλα ἔδω πουλιά νὰ βγάλῃς, ἔλα ἔδω νὰ ξεπουλιάσῃς.
Ἀστραπὲς βροντὲς ν' ἀκούσῃς, τὰ πουλιά σὺ μὴ τ' ἀφήσῃς.
Νᾶναι ἡ νύφη τριγονάκι κα' ὁ γαμβρὸς περιστεράκι.
Νᾶναι καὶ τὰ συμπεθέρια περιβόλια μὲ τὰ δένδρα¹⁾.

Αἱ πιέσεις καὶ ὁ τρόμος ἠνάγκασαν τοὺς Ἑσθίους ἢ Μπουργαζλῆδες,
συμποσυνμένους τότε εἰς 1650, ὅπως καὶ τὸν Καλά καὶ τοῦ Ἰμβροχωριοῦ,
νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ σπίτια τῶν ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ μετὰ περιπλάνησιν
καθ' ὅλον τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Νικαίας, κατέ-
φυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἦδη εἶναι ἐγκατεστημένοι ἐν καὶ εἰς 17 χμ. ἀπὸ
τῆς Αἰδημοῦ ἀποστάσιν, παρὰ τοὺς Ὄρεοις, πρὸ τῆς Ἰστιάταιν, συνωκί-
σαντες τὸν Νέον Πύργον. Ἐπίσης Ἀναγνώτες κατοικοῦν εἰς τὰ Νέα Σφα-
γεῖα, τὸν συνοικισμὸν Περιστέρι καὶ τὴν Κηφισιάν τῶν Ἀθηνῶν. Ζοῦν
ὡς ἀγρόται καὶ περιβολάρηδες.

Σαφράς

36.—Σαφράς, τουρκ. Ζάφρα· ἄλλοτε μέγαλον χωρίον, κείμενον ἐν
Β τῶν Γαλαταρίων καὶ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, μεσόγειον, ἐπὶ λόφον, ὑπὲρ
τὴν λαγκαῖδα τοῦ ἁγίου Μάμα.

Ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει τὸ ὄνομά του, (ΚΠ. τ. Α' σ. 320)· ὁ Πασπά-
της ὡς εὐάρετον καὶ τεμπλὸν τὸ ταυτίζει πρὸς τὸ Βυζαντινὸν Ζεφύριον. Ὁ
κ. Γεδεών, ἐπισκεφθεὶς πολλάκις τὴν περιοχὴν, 1870, 1892, 1901 καὶ
1922, ἀφιερώνει εἰς αὐτὸ εἰδήσεις πολυτίμους.

Τὸ θέρετρον αὐτὸ βυζαντινῶν καὶ Φαναριωτῶν ἀρχόντων, ἐδέχετο
πάντοτε Φαναριώτας²⁾ παρ' αὐθεριστάς, μέχρι τοῦ 1871, ὅποτε ὁ ἀτμοσι-
δηροδρομος ἤλλαξε καὶ τοὺς ἐμπορικὸς δρόμους καὶ τὰς μονίμους, ὅπως
καὶ τὰς ἐξοχικὰς διαμονὰς πολλῶν θρακικῶν χωρίων.

1) Δ. Καλέμης, Ἡμ. Ἀν/λῆς, 1886, σ. 133.

2) Ἡ συγκοινωνία τοῦ Σαφρά μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν παλαιότερα ἐγένετο

Ἄθ. Γαϊτάνου
Γιαννιοῦ
Πεννι:
Ἄθ. τ. ΙΤ!
1940
ν. 147-149
(42-44)

³Απὸ σημείωμα εἰς σελίδα ἐκκλησιαστικοῦ βιβλίου τοῦ Σαφρᾶ, ἀντὶ ἄλλου κώδικος, πληροφοροῦμεθα τοὺς ἱερεῖς του τοῦ 1731, 1751, 1757 καὶ 1760, ὅλους Καλαβρυτινοὺς. Αὐτοὶ «ἐμπατοικίαζον» τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἔναντι ὠρισμένου ποσοῦ, ὀρίζοντες καὶ στοιχητόν, ἀντὶ μικροτέρου ποσοῦ. Εἶχε ναὸν πρὸ τοῦ 1730, ἐγκαινισθέντα τὸ 1776, τὸν ὁποῖον ἀνεκαίνισε μὲ δαπάνην τῶν ἐγγχωρίων καὶ συνδρομὰς πολλῶν χριστιανῶν ὁ μὴτης Δέρκων Νικηφόρος. 27 Μαρτίου 1832⁴ εἶχε δὲ ἡ κωμόπολις δύο ἱερεῖς ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ἱεῖ αἵωνος, ὡς καὶ ἀγίασμα τῆς ἀγ. Πασκευῆς.

Τὸ 1877 ἡ κοινότης ἐξέδωκε «ἀντικαταστατικὸν» νόμισμα ἢ χαρτίνους «παράδες τῆς ἐκκλησίας»· μετὰ ἑπταετίαν εἶχεν 60 οἰκογενεῖας ἐλλήνων ὀρθοδόξων, καταγινομένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀμπελουργίαν.

Ὁ Σαφρὰς εἶχε σχολεῖον ἀρκετὰ μέγαλον, μὲ 40 μαθητὰς ὑπὸ διδάσκαλον Μεγαλοσχολίτην, διατελοῦντα καὶ ψάλτην. Τὸ ποσὸν ὅμως τῆς ἀμοιβῆς του, ποῦ ἀναφέρει ὁ Καλέμης λ. Τ. 62, εἶναι τόσῳ ὑπερβολικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε ὑποπτευομένη ἐστὶν ὁ Σαφρὰς, ὅπως εἶχεν ἤδη ἀπὸ ἐνὸς αἵωνος δύο ἱερεῖς, θὰ εἶχε πρὸ τοῦ 1884 καὶ δύο διδασκάλους, ἓνα μεγαλοσχολίτην πρὸς 3 1/2 λ. Τ. ἀπηναιῶς (42 ἐτησίω;) καὶ ἄλλον, τὸν καὶ ψάλτην τοῦ ναοῦ, πρὸς 1 λίραν καὶ 20 νοῦσια (ἐτησίως 23, λ. Τ.). Σημειοῦται δὲ πρὸς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ἡ περὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Τρ. Εὐαγγελίου (αὐτ. σ. 45), ὅτι ὁ Καλφὰς καὶ ὁ Σαφρὰς εἶχον διδάσκαλον πρὸς 3 λ. Τ.,

περὶ ἣ ἢ μὲ ἀμάξια, βωδάμαξα ἢ τὰ καὶ πῶς ταχύτερα «μουσιζήρ ἀρσιμπᾶ», συρόμενα μὲ ἄλογα. Διηγοῦνται λοιπὸν ὅτι τὴν παρσημονὴν τῆς 28 Ἰουλίου 1826 ὁ ἐκεῖ παραθερίζων Φαναριώτης τσελεμπὴ Ζαφεῖρκος Κρεστενιζῆς καὶ ἡ γυναῖκα του κοκώνα Καλλίτσα, τὸ γένος Κάλφολου, ἐγκυμονοῦσα, ἀπετάσισαν τὰ πατρίδιον εἰς τὸ Φανάρι, διὰ κάποιον λόγον σοβαρόν. Κατεκλίθησαν ἐνωρίς, διὰ τὰ ξενιθήσουν τὰ χαράματα. Πρῶτος ἐξύπνησεν ὁ τσελεμπὴ Ζαφεῖρκος καὶ ἰδὼν ἔξω τὰ φέγγη, ἐξύπνησεν ἔντρομος τὴν γυναῖκα του «σὴκω κι' ἀργήσαμε, τῇ: λέγει' μᾶς πῆρε ἡ μέρα καὶ δὲν θὰ προλάβουμε τὸ βράδυ τίς πόρτες ἀνοικτές», ἐννοῶν τὴν καστρόπορτα, ἡ ὁποία ἦνοιγε κι' ἐκλείε μετὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Γρήγορα καὶ βιαστικά ἐξεῦζαν τὸ ἀμάξι, ἔστρωσαν μέσα του σιλτέδες καὶ χρᾶμα, ἔστρεψαν τὴν τέντα κι' ἐξείνηταν, μασιγώνοντες τὰ ἄλογα. Σὺν ἔφθασαν ὅμως ἐμπρὸς εἰς τὰ κάστρα, νέα τοὺς ἐπερίμενε κατὰπληξίς: οἱ πόρτες τοῦ Ἑδερνέκαπὺ ἦσαν κλειστὲς ἀκόμη! τοὺς εἶχε γελάσει τὸ φεγγάρι! Κι' ὁ τσελεμπὴ Ζαφεῖρκος, χωρὶς νὰ ὁμολογήσῃ τὸ πάθημά του στὴν κοκώνα Καλλίτσα, γὰρ νὰ μὴν τὴν τρομάξῃ, τὴν ἔκρουπεν εἰς τὸ βάθος τοῦ μακροῦ ἀμαξιοῦ, κάτω ἀπὸ τὸν σιλτέ καὶ τὰ μαξιλάρια, διὰ τὸν φόβον τῶν Γενιτσάρων. Ἡ Καλλίτσα ἀπεκοιμήθη· κι' ἐξύπνησεν, ὅταν εἶχαν περάσει τὴν καστρόπορτα. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ σουλτάν Μαχμούτ ὁ Β' εἶχεν ἐξολοθρεύσει τοὺς τελευταίους Γενιτσάρους... Ἐκτοτε οἱ καστρόπορτες ἔμεναν ἀνοικτές.

δῶρα, δίσκον κτλ. Καὶ τὰ δύο εἶχον φήμην «καλονοικοκυρευνένων» χωριῶν, μὲ καλὴν ἐκπαίδευσιν. Κατὰ τὸ 1877 εἰσέπραττον 200 λίρες χρυσῆς τουρκικῆς ἀπὸ τὰ κτήματά των ἐτησίως· περιέργως ὅμως ὁ Σαφρᾶς, ἂν καὶ εὖπορος, εἶχε παύσει πλέον νὰ συντηρῇ σχολεῖον ¹⁾).

Κάτω ἀπὸ τὸν λόφον τοῦ Σαφρᾶ καὶ βορείως του εὐρίσκετο ὁ ἀλβανικὸς συνοικισμὸς Ἀλμπέρδος. Εἰς τὴν ἔναντι δὲ κλιτὺν τῆς μεγάλης· θρησκτικῆς κοιλάδος ἦτο ὁ Βιρὰν—Μπόσνας, τοποθεσία ἐπὶ ὄροπεδίου ἐπίσης, ἐρημότοπος, ὅπου ὅμως κατὰ Σεπτέμβριον «ἔπεφταν» ἄφθονα τὰ ὄρτυκα. Τὰ βράδια, ὅταν τὸ ὄροπέδιον τοῦ Σαφρᾶ πλημμυρισμένον φῶς καὶ ἡμερον, γελόεν, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ ποιητής, ξάνοιγε τὴν ἀλησμόνητην θέαν του, δίπλα του, κάτω στὰ βάθη τῆς κοιλάδος, ἤρχιζε νὰ βασιλεύῃ τὸ σκοτάδι, βαθεῖα, σὰν μαῦρον βάραθρον, ὁ Ἀλμπέρδος, χωμένος μες τὰ σύννεφα, ἔχανετο ἤδη εἶνε τσιφλίκι, ὑπαγόμενον εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τοῦ Μπακίρκιοι, ὅπως καὶ τὰ ἐπίσης τσιφλίκια ἢ ἐπαύλεις Ἀγίου Μάμας, Ἰντζιγλῆ, Νακάς, Σιαοὺς πασσᾶ, Φλώρικα καὶ ἄλλα.

Τὸ 1915 ὁ Σαφρᾶς εἶχε 570 κατοικοὺς, ἐκδιωχθέντας, λόγῳ τοῦ μεγάλου πολέμου, μεταξὺ Ἰανουαρίου καὶ Αὐγούστου καὶ σκορπισθέντας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μετρώων καὶ ἄλλων. Τὰ 1918—19 ἐπέστρεψαν εἰς τὸ χωρίον τὸν ἐκπατρισθέντα ἐκ νέου κατὰ τὴν τοπικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκίας πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Ἑλλάδος. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δ. Θράκην παρὰ τὸ Λεδέ ἀγᾶτς.

Τὰ ὄρτυκα.

37.—Τὰ ὄρτυκα, ²⁾ ἢ, τουρκ. Τάρφας· μικρὸν χωρίον γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων ἐντὸς δάσους, δυτικὰ καὶ εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς λίμνης Δέρκων, παλαιότερα ἀπετέλει τουρκικὸν τσιφλίκι, κείμενον βορείως τοῦ Λαζάρκιοι, παρὰ τὸ Β. ἄκρον τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Μετρώων.

Τὸ 1884 εἶχεν 140 οἰκογενεῖας βουλγαροφώνων. Ὁ ναὸς του, ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἁγ. Γεώργιον, ἐκτίσθη τὸ 1835. Τὸ σχολεῖον του ἦτο μικρόν· εἰς αὐτὸ συνωθοῦντο 65 μαθηταὶ διδασκόμενοι τὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν ψάλτην, ἀντὶ 35 λ. Τ. ἐτησίως, ποσὸν προερχόμενον ἀπὸ τὸ κοινοτικὸν πανδοχεῖον καὶ συμπληρούμενον ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον.

Τὸ χωρὶον εἶχεν ἀγίασμα ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἁγ. Γιάννην καὶ ἄλλο εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὁπότε καὶ ἐπανηγύριζε. Μετὰ τὸν ἀγιασμόν οἱ ἐορτασταὶ ἔτρωγον διασκεδάζοντες εἰς τὸ ὑπαιθρον ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς

1) Γεδεών, Ἀποσημ. Χρονογρ. 1932, σ. 294.

2) Ὁμώνυμον χωρὶον τῆς Λοκρίδος Φαρύγαι, παλαιότερα Τάρφη, παρὰ Στράβ. Σκάρφη.